

УДК 340.12

МАНЬГОРА Т.В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Вінницького національного аграрного університету.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7010-8768>.

ПІКОВСЬКА Т.В., кандидат історичних наук, доцент кафедри права
Вінницького національного аграрного університету.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4418-5628>.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Анотація. Статтю присвячено питанню гендерної рівності в українському законодавстві. Проаналізовано шлях України до створення гендерно збалансованого суспільства, яке є важливим етапом для вступу України до Європейського Союзу. Визначено, що існує факт так званої прихованої дискримінації, відображеної у свідомості суспільства й консервативних стереотипах. Визначено, що Україна неодноразово підтверджувала, що поділяє гендерні принципи і напрями діяльності з утвердження рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, проголошені в міжнародних документах.

Ключові слова: гендерна рівність, гендерно збалансоване суспільство, міжнародне законодавство, паритетна демократія, громадянське суспільство.

Summary. The article is devoted to the issue of gender equality in Ukrainian legislation. Ukraine's path to creating a gender-balanced society, which is an important stage for Ukraine's accession to the European Union, is analyzed. It was determined that there is a fact of so-called hidden discrimination, reflected in the consciousness of society and conservative stereotypes. It was determined that Ukraine has repeatedly confirmed that it shares the gender principles and areas of activity for the establishment of equal rights and opportunities for women and men, proclaimed in international documents.

Keywords: gender equality, gender balanced society, international law, parity democracy, civil society.

Постановка проблеми. Право відіграє важливу роль в усуненні конкретних проявів несправедливості, які можуть бути викликані соціально-економічними, політичними, культурними чи іншими факторами. Воно може забезпечити компроміс у забезпеченні реалізації відповідних соціальних змін. Водночас, сам по собі законодавчий припис, навіть найбільш прогресивний, не здатен забезпечити такі зміни в суспільстві поза ефективною системою правореалізації, де визначальною є роль представників юридичної професії. Конституція не може усунути упередження, які мають багатовікові традиції в суспільстві, не може подолати існуюче дискримінаційне ставлення. Саме тому виправданим є твердження, що будь-яка реформа в сфері права, має робити акцент на забезпеченні прав людини як на рушійній силі соціальних змін. При цьому має бути наявним розуміння того, що принцип гендерної рівності є однією з фундаментальних засад прав людини.

Результати аналізу наукових публікацій. Дослідженням питання гендерної рівності в українському законодавстві займалися Буковинська І. [1], Герасименко Г. [2], Грабовська І. [3], Крочук М. [4].

Метою статті є аналіз українського законодавства в контексті забезпечення гендерної рівності, визначення перспектив його реформування у напрямку досягнення гендерної демократії.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, однією з умов входження України до Євросоюзу є побудова на її теренах гендернозбалансованого суспільства, у перспективі – паритетної демократії. Термін “паритетна демократія” утвердився в українській соціогуманітарній аналітиці, водночас у західноєвропейських та північноамериканських наукових роботах більш уживаним є термін “гендерна демократія”. Гендерна демократія передбачає утвердження рівності прав, свобод, обов’язків, відповідальності й утвердження чоловіків і жінок у життєдіяльності суспільства, держави і самотворенні власної особистості [3, с. 25]. Положення про рівність усіх людей (а отже, і рівність статей) міститься в ст. 21 Конституції України: “Усі люди є вільні й рівні у своїй гідності та правах. Права й свободи людини є невідчужуваними та непорушними” [5]. Рівність розглядається з позиції природних прав, які має кожна людина, їх захист є обов’язком держави.

Більш конкретно щодо гендерної рівності висловлено державну позицію у ст. 24 Конституції України, яка найбільш повно викладає її зміст, де вказано: “Громадяни мають рівні конституційні права й свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками” [5]. У цій статті Конституції України закріплена необхідність застосування однакових стандартів прав та обов’язків до всіх без винятку осіб. Громадяни України – і чоловіки, і жінки – можуть користуватись на рівних підставах усім обсягом конституційних прав і свобод без дискримінації з боку держави або інших осіб.

Аналізуючи гендерну рівність із позиції забезпечення рівних трудових прав чоловіків і жінок в Україні, можна простежити чимало позитивних моментів. На сьогодні норми Кодексу законів про працю України є найбільш ефективними у сфері трудових відносин щодо реалізації основних принципів охорони праці. Так, Главою 12 Кодексу законів про працю України визначаються найважливіші та першочергові гарантії праці жінок. Серед норм вказаної глави є обмеження праці жінок у відповідних сферах і в нічний час, особливості праці й надання соціальних пільг жінкам у період вагітності, жінкам, які мають дітей, а також низка інших, не менш важливих гарантій захисту [6].

Зовсім інше питання полягає в тому, що існує факт так званої прихованої дискримінації, відображеної у свідомості суспільства й консервативних стереотипах. Часто пересічний громадянин місце й роль жінки пов’язує виключно із сім’єю, а чоловіка – з робочою діяльністю. Тому такі речі можна трактувати як вияв гендерної нерівності в Україні. На сучасному етапі про подолання вказаних стереотипів свідчить прийнятий Закон України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” (далі – Закон) [7]. Цей закон є вдалим кроком щодо запровадження відповідних міжнародних стандартів міжстатевої рівності та є правовою базою забезпечення конституційного принципу рівних прав чоловіків і жінок. Зокрема, ст. 3 Закону визначає основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків, серед яких – недопущення дискримінації за ознакою статі, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень, формування відповідального материнства й батьківства, виховання та пропаганда серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності в цій сфері тощо [3, с. 191].

Свідченням прагнення до нового підходу у вирішенні гендерних питань в Україні було створення низки державних органів, що опікувались даною проблемою. Серед органів, установ та організацій, наділених повноваженнями у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, встановлених Законом, варто виділити

“Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”, який:

- бере участь у формуванні та реалізації державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; здійснює координацію заходів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, спрямованих на впровадження гендерної рівності;

- проводить інформаційно-роз'яснювальну роботу у засобах масової інформації, організовує проведення просвітницьких заходів з питань забезпечення гендерної рівності;

- здійснює розробку заходів, спрямованих на реалізацію забезпечення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства; контролює дотримання гендерної рівності при вирішенні кадрових питань у центральних та місцевих органах виконавчої влади;

- організує навчання державних службовців з питань реалізації рівних прав та можливостей жінок і чоловіків тощо;

- органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, визначені у їх складі уповноважені особи (координатори) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків:

- забезпечують надання жінкам і чоловікам рівних прав та можливостей; здійснюють виконання загальнодержавних та регіональних програм з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

- створюють умови для поєднання жінками і чоловіками професійних і сімейних обов'язків; забезпечують доступні соціально-побутові послуги, включаючи догляд за малолітніми дітьми, організацію дошкільного виховання та забезпечення дитячого дозвілля; проводять просвітницьку діяльність з питань гендерної рівності;

- співпрацюють з об'єднаннями громадян щодо забезпечення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків;

- подають пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; сприяють науковим розробкам у сфері гендерних досліджень [2, с. 147-151].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України затверджено Стратегію упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти “Освіта: гендерний вимір – 2021”. В Стратегії визначений напрямок розвитку для гендерної рівності у сфері освіти до 2030 р. У ній відображене нове розуміння гендеру; встановлюється вимога проведення гендерної експертизи всієї навчальної й методичної літератури; встановлюється введення до документообігу принципів гендерно-чутливого мовлення через упровадження стратегій фемінізації, нейтралізації, уникнення андроцентризму й сексизму в закладах дошкільної освіти; визначається, що предметно-розвивальне середовище, добір іграшок, облаштування центрів активності (ігрових зон), доступ дітей до приладдя мають враховувати інтереси всіх дітей, не закріплювати їх за статевою ознакою та забезпечувати однакові можливості в доступі до користування різними іграшками, спортивним інвентарем тощо; передбачається надання суб'єктам навчально-виховного процесу відповідної віку інформації щодо можливості професійного самовизначення без обмеження їхньої свідомості межами “жіночих”/“чоловічих” професій; передбачається обов'язкове проходження педагогічним персоналом дошкільних закладів, учителями загальноосвітніх навчальних закладів, персоналом закладів професійно-технічної освіти, викладацьким складом закладів вищої й післядипломної освіти курсів підвищення кваліфікації з гендерної тематики на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти (після відповідної сертифікації працівників цих установ) або інших освітніх закладів чи

осередків гендерної освіти (центрів, кафедр, студій, тощо) у закладах вищої освіти, обов'язкове проходження керівним складом закладів освіти (структурних підрозділів) стажування (підвищення кваліфікації) з гендерної тематики на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти та/або закладів вищої освіти, що мають відповідні (гендерні) кафедри чи центри; під час прийому на роботу освітніх працівників (особливо за призначення їх на керівні посади) запроваджується обов'язкова умова проходження стажування з питань гендерної рівності та недискримінації; встановлюється збільшення кількості науково-дослідницьких тем із гендерної проблематики, що виконуються за кошти Державного бюджету України.

Загалом, можливо говорити про десять основних нормативних актів, які формують основу законодавчого регулювання питання гендерної рівності, а саме: Конституція України, що проголошує рівність усіх громадян, у тому числі незалежно від статі; Закон України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини" [8], який наділяє Уповноваженого обов'язком здійснювати на постійній основі парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції, керуючись у своїй діяльності Конституцією України, законами України, чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також правом здійснювати контроль за забезпеченням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; Закон України "Про попередження насильства в сім'ї" [9], що визначає правові і організаційні основи попередження насильства в сім'ї, органи та установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї (вказаний закон втратив чинність після прийняття у 2018 році Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" [10], який відрізняється від свого попередника більшим спектром охоплених питань); Закон України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" [11] націлений на "досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України".

Хоча більшість з вказаних законодавчих актів прийняті близько десяти років тому, частина з них зазнали значних коректив та змін, що більш відповідають вимогам стрімкого розвитку сьогодення, проте саме з їхнього прийняття Україна розпочала свій національний рівень гендерної політики [1, с. 25].

Незважаючи на значну кількість законодавчих напрацювань у сфері суспільних відносин у галузі становлення та реалізації гендерних прав та свобод, для регулювання ряду проблемних актуальних питань цього залишається недостатньо.

Докорінна зміна існуючого становища можлива тільки за умови: поглиблення науково-дослідницької роботи з вироблення механізмів адаптації міжнародних норм і стандартів забезпечення гендерної рівності до національних особливостей і традицій українського народу при рішучому розмежуванні того позитивного і прогресивного, що є в цій сфері, з реакційним, ретроградним, патріархальним; утвердження ідеї гендерної рівності як складової прав людини, а не специфічного особливого інституту, який має відношення до сім'ї, дітей, молоді та спорту, як це зазначено в нинішньому законодавстві України; запровадження гендерних підходів у викладанні всього спектру юридичних дисциплін, з окремим поглибленим вивченням суті ідеї гендерної рівності, механізмів її запровадження і забезпечення, значення для демократичного і правового розвитку суспільства.

До того часу поки ідея гендерної рівності не буде усвідомлена юридичною спільнотою, усі кроки на її утвердження матимуть характер тимчасових компаній та формальних реакцій на вимоги міжнародних інституцій [2, с. 200].

Таким чином, аналізуючи законодавчі норми і програми діяльності, можливо стверджувати, що Уряд України дотримується визнання ідеї гендерної рівності як основи демократичного суспільства і передумови стабільного розвитку. Це означає, що Україна використовує найкращий міжнародний досвід для вирішення своїх внутрішніх питань. Україна підписала міжнародні документи, якими визнала, що гендерний підхід є найефективнішим для формулювання і реалізації національних програм; країна також взяла на себе зобов'язання гарантувати рівність, розвиток і справедливість у країні, регіоні і світі, керуючись гендерними ідеями соціальної рівності.

Україна неодноразово підтверджувала, що поділяє гендерні принципи і напрями діяльності з утвердження рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, проголошені в міжнародних документах: Загальній декларації прав людини (1948 р.), Європейській Конвенції прав людини та основоположних свобод (1950 р.), Конвенції з ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), Декларації щодо рівності жінок і чоловіків (1988 р.), Віденській декларації прав людини (1993 р.), Пекінській декларації й Платформі дій (1995 р.), документах Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН з питань гендерної рівності (2000 р.), Декларації Тисячоліття (2000 р.) та ін.

Незважаючи на визнання Україною обов'язковими для себе базових міжнародних документів у сфері забезпечення гендерної рівності, закріплення принципу недискримінації за ознакою статі на конституційному рівні, прийняття спеціального закону про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, створення відповідних інституційних гарантій у цій сфері, проблема дотримання гендерної рівності залишається актуальною для України [3, с. 21].

Враховуючи, що у попередньому розділі приділялася увага питанню становлення українського законодавства, що регулює досліджувану сферу, варто зупинити увагу на прогалинах та новинках законодавства. Так, 16.11.20 р. Розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено “Концепцію комунікації у сфері гендерної рівності” [13], дія якої встановлена до 2025 року, та відповідно до якої невід’ємним елементом становлення України як держави, що дотримується демократичних принципів і поважає права людини та основоположні свободи, є забезпечення гендерної рівності в усіх сферах суспільного життя. Метою Концепції визначено її спрямованість на створення майбутнього, у якому кожна жінка та чоловік, що проживають в Україні, користуються рівними правами та можливостями, які необхідні для повноцінної участі в усіх сферах суспільного життя, без дискримінації, насильства та експлуатації.

Окрім того, необхідним є формування державою належної, поміркованої, планової й обов'язкової до виконання незалежно від зміни правлячих сил гендерної стратегії. Гендерна стратегія є основним документом, що визначає державну гендерну політику, її цілі, завдання й принципи, напрями й пріоритети на середньостроковий і довгостроковий періоди. Стратегія забезпечує координацію зусиль органів державної влади щодо недопущення дискримінації за ознакою статі, захисту прав людини і сім'ї, материнства, батьківства й дитинства як вищих людських цінностей.

Стратегія служить інструментом формування державної гендерної політики і контролю за її здійсненням з боку громадянського суспільства, а також може розглядатися як важливий етап його становлення. Вона покликана: визначити систему вимог і критеріїв, що відображають сучасні уявлення про соціальну справедливість в розподілі ролей між жінками і чоловіками в політичному й суспільному житті; накреслити

перспективи розвитку соціальної держави в контексті укріплення гендерної демократії, що забезпечуватиме проведення соціально відповідальної політики і розкриття громадянського потенціалу особистості без ущемлення прав і свобод за статевою ознакою; підвищити рівень загальної і політичної культури суспільства, показниками якого служать можливість самореалізації громадян і забезпечення рівних прав жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності, у тому числі суспільного виробництва [3, с. 191].

Неабияке значення для розвитку психології гендерної рівності українців мала постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.19 р., якою схвалено “Питання українського правопису” [14], відповідно до якого закріплено використання в офіційно-діловому мовленні фемінітивів, що стосуються певної професійної діяльності жінок та заміщення ними службових посад. Встановлено, що спілкування, мовлення мають суттєве значення для формування свідомих та підсвідомих принципів та критеріїв.

Формуванню почуття захищеності пересічного українця незалежно від статі сприяло й прийняття у 2018 році Закону України “Про запобігання та протидію домашньому насильству”, а також введення до чинного Кримінального кодексу України статті 126-1 “Домашнє насильство”, які є дієвими інструментами в реалізації права людини на психологічну, фізичну, економічну та сексуальну недоторканість.

Все ж, дослідження показників гендерної рівності України згідно даних ООН та Державної служби статистики надає підстави для здійснення наступних висновків: найнижчим показником є показник участі жінок у парламенті, який гальмує загальний показник індексу людського розвитку України в рейтингу інших країн світу; простежується стійка тенденція перевищення показника безробіття серед жінок над аналогічним показником серед чоловіків; середня заробітна плата жінок не перевищує 70 % середньої заробітної плати чоловіків; має місце тенденція перевищення питомої ваги чоловіків над питомою вагою жінок у категоріях “Економічне активне населення” та “Зайняте населення” та перевищення питомої ваги жінок над питомою вагою чоловіків у категорії “Економічно неактивне населення”, що свідчить про перевищення рівня зайнятості чоловіків над рівнем зайнятості жінок.

Науковці пропонують наступні напрямки дій на шляху до досягнення гендерної рівності в Україні:

- задля зниження безробіття та підвищення соціального статусу жінки потрібно сприяти розвитку жіночого підприємництва, який має бути впроваджено та заохочено з боку держави;

- усунення гендерної нерівності в оплаті праці шляхом заохочення жінок до зайнятості у високооплачуваних секторах, наприклад у високотехнологічних, та виокремлення питань гендерного аспекту в процесі складання та підписання колективних угод та договорів, а також обговорення мінімального рівня заробітної плати;

- проведення глибоких досліджень задля вивчення впливу великого сектору неофіційної зайнятості на гендерну нерівність; проведення роботи з діючими центрами зайнятості, щоб вони враховували різноманітні потреби жінок при пошуку робочого місця та гідної заробітної плати;

- удосконалення використання гендерної статистики, а саме: удосконалення взаємодії між виробниками та користувачами гендерної статистики; удосконалення змісту статистики, яка пов'язана з гендерними питаннями; удосконалення статистичної методології для впровадження гендерних питань у систему державної статистики України; державне правове стимулювання залучення жінок до партійної діяльності, найбільш надійною гарантією такого залучення має бути законодавче квотування частки жінок у виборчих списках політичних партій [2, с. 220].

8 січня 2022 року набув чинності Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про рекламу” щодо протидії дискримінації за ознакою статі” від 10.09.21 р. № 1750-IX [12] (далі – Закон № 1750), який визначає, що таке “дискримінаційна реклама”, “дискримінаційна реклама за ознакою статі” та посилює відповідальність за порушення законодавства про рекламу. У рекламі заборонено вміщувати твердження та/або зображення, дискримінаційні за ознаками походження людини, її соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, освіти, політичних поглядів, ставлення до релігії, за мовними ознаками, родом і характером занять, місцем проживання, а також ті, що дискредитують товари інших осіб. Відповідно до Закону № 1750 зазнала змін частина 3 статті 24-1 Закону України “Про рекламу”, яка унормовує відповідальність роботодавця за дискримінацію в оголошенні про вакансію. У разі порушення рекламодавець сплатить до держбюджету штраф у 10-кратному розмірі мінімальної зарплати, встановленої законом на момент вчинення порушення у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку.

Згідно з наказом № 256 [15], жінкам були заборонені понад 450 видів діяльності, що грубо порушувало право жінок на роботу, на рівність з чоловіками в трудовій сфері, на недискримінацію. Зокрема, жінкам України було заборонено працювати у цілій низці важливих галузей таких, як підземні роботи, водіння деяких видів вантажного і пасажирського транспорту, робота в машинному відділенні корабля, ряд будівельних спеціальностей. Серед цих 450 є багато таких, в яких жінки дуже зацікавлені. Це, зокрема, добре оплачувані професії машиніста метро, моториста на кораблі, водія автобуса далекого прямування. Подібні заборони досі діють у багатьох колишніх Радянських республіках (в Білорусі, Росії, Вірменії, Грузії, республіках Центральної Азії), це дискримінаційна спадщина радянського минулого, що заважає професійній реалізації мільйонів жінок.

Висновки.

Таким чином, можливо визначити такі основні напрями удосконалення та розвитку національного рівня нормативно-правової бази державної гендерної політики в Україні: законодавче врегулювання державного забезпечення гендерної рівності в Україні через прийняття Верховною Радою України відповідного закону; прийняття достатньої кількості нормативно-правових актів центральних органів державної влади щодо державного забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; узгодження нормативно-правової бази державної гендерної політики з міжнародним законодавством щодо забезпечення гендерної рівності; створення інформаційно-методичного ресурсу державної гендерної політики в комплексі з нормативно-правовою базою, що регламентує її формування й реалізацію; моніторинг стану нормативно-правової бази державної гендерної політики, зокрема проблем, що потребують правового врегулювання, а також результатів правозастосування внаслідок упровадження всіх нормативно-правових актів.

Використана література

1. Буковинська Н. Гендерна рівність: шлях до успіху чи загроза майбутньому? *Підприємництво, господарство і право*. 2017. Вип. 3. С. 191-194.
2. Герасименко Г.В. Гендерні аспекти соціально-економічної політики в Україні. Умань: СПД Сочінський, 2008. 250 с.
3. Грабовська І. Досвід становлення суспільства паритетної демократії в сучасній Україні: досягнення, проблеми, перспективи: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. *Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії*, 27 – 29 квіт. 2011 р. Тернопіль, 2011. С. 25-28.

4. Крочук М.І. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 464-471.
5. Конституція України: Закон України від 28.06.96. р. № 254/96-ВР. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 16.02.2022).
6. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.71 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 16.02.2022).
7. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.11.05 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
8. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.97 р. № 776/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1998. № 20. Ст. 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.02.2022).
9. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.01 р. № 2789-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2002. № 10. Ст. 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text> (дата звернення: 16.02.2022)
10. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.17 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018. № 5. Ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 16.02.2022).
11. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.05 р. № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2005. № 52. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>(дата звернення: 16.02.2022).
12. Про внесення змін до Закону України "Про рекламу" щодо протидії дискримінації за ознакою статі: Закон України від 10.09.21 р. № 1750-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2021. № 50. Ст. 400. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1750-20#Text> (дата звернення: 12.04.2022).
13. Про схвалення Концепції комунікації у сфері гендерної рівності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.20 р. № 1128-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2020-р#Text>. (дата звернення: 16.02.2022).
14. Питання українського правопису: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.19 р. № 437. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2019-п#Text> (дата звернення: 16.02.2022).
15. Про затвердження Переліку важких робіт із шкідливими та небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29.12.93 р. № 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-94#Text> (дата звернення: 16.02.2022).

~~~~~ * * * ~~~~~